

III. A MEGELŐZŐ JOGOS VÉDELEM – DOGMATIKAI, ALKOTMÁNYOS ÉS EMPIRIKUS KRITIKAI MEGKÖZELÍTÉSben

BÁRD PETRA

- III.1. Szabályozástörténet és elméleti előzmények
 - III.1.1. A jogos védelem jogelmélete
 - III.1.2. A bűnüldözés kudarca
 - III.1.3. Korábbi joggyakorlat kontra társadalmi igény
- III.2. A hatályos szabályozás bemutatása
 - III.2.1. Első feltétel: az élet kioltására nem lehet alkalmas a védelmi eszköz
 - III.2.2. Második feltétel: elvárhatóság
 - III.2.3. Harmadik feltétel: a védekezésből származó sérelem csupán jogtalan támadót érhet
- III.3. A hatályos szabályozás értékelése
 - III.3.1. Alkotmányjogi és jogelméleti aggályok
 - III.3.2. A jogos védelem mint a bűnüldözés rendszerszintű kudarcára adott gyógyír...
 - III.3.3. ...vagy annak illúziója
 - III.3.4. A jogértelmezési, alkotmányjogi és jogelméleti aggályok empirikus igazolása
- III.4. Összegzés és de lege ferenda javaslatok
- III.5. Felhasznált irodalom

III.1. SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET ÉS ELMÉLETI ELŐZMÉNYEK

III.1.1. A JOGOS VÉDELEM JOGELMÉLETE

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata szerinti „mindent szabad, ami másnak nem árt”¹ elve csak akkor működik, ha a francia deklaráció egy másik pontja is teljesül és az állam képes kikényszeríteni a jogok érvényesülését.² Ez szükségessé teszi az állami karhatalom létrehozását, a jogok sérelme esetén a jogsértés felderítését és a magánbosszú helyére lépve azok állami megtorlását.³ Az állam azonban képtelen minden esetben biztosítani a biztonságot – ezen keresztül jogaink gyakorlását – és megaka-

¹ Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26. (Mika Sándor fordítása), IV. cikk.

² Uo. XII. cikk.

³ BECCARIA (1967) 56. o.

dályozni a jogsérelmet. Hibátlan bünmegelőzés, tökéletes biztonság nincs⁴, az állam pedig nem tudja megakadályozni valamennyi jogsértés bekövetkezését. Ezt elismerve bizonyos szűk körben, ún. jogos védelmi helyzetben megengedi a jog, konkrétan a büntető anyagi jog, hogy az állam helyett az egyén védje meg saját vagy mások életét és tulajdonát, illetve a közrendet.⁵ A jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekmény nem büntetendő akkor sem, ha ugyanaz a tett alapesetben bűncselekmény volna. A jogos védelem voltaképpen a felvilágosodás fő szabálya alóli kivétel, ilyenkor „olyat is szabad, ami másnak árt”, tekintettel arra, hogy a deklaráció másik idézett premisszája nem teljesül, azaz az állam nem tud élni a ráruházott hatalommal, és nem tudja garantálni az egyén biztonságát.

A jogos védelem e természetjogias elmélete szerint tehát „miután az állampolgár az önerőszakhoz való jogot szükségképpen átruházta az államra”, a jogos védelem gyakorlásához „oly eset szükséges, melyre az önerőszakhoz való jognak ez az átruházása nem hatályos. Ez az eset akkor forog fenn, ha a közhatalom nem nyújthat oltalmat” – idézi *Degré Lajos*⁶ *Anselm Feuerbachot*.⁷

Az egyén ilyenkor még az arányosság kereteit is áthághatja. Ami az állami erőszak alkalmazása esetében egyértelmű önkény volna, az az egyén védekezésekor esetenként megengedhető, hiszen a jogos védelmi helyzet csakis kivételes esetekben valósulhat meg, márpedig e kivételes helyzetben – hasonlóan a végszükséghez⁸ – nincs mód precíz mérlegelésre. Ezért nem büntetendő annak a cselekménye, aki a jogtalan támadás elhárításához szükséges viszontámadás mértékét ijedtségéből vagy menthető felindulásból lépte túl. Hangsúlyozandó, hogy az állam a klasszikus jogos védelem valamennyi esetében magánál tartja az erőszak monopóliumát, tehát sem szankciós céllal, sem bosszúból nem lehet túllépni a támadás elhárításához szükséges mértéket – írja *Edvi Illés Károly* 1894-ben.⁹ Ilyenkor erő áll az erőszakkal szemben, ahol az erő a jogos, az erőszak a jogtalan hatalomgyakorlás.¹⁰ *Finkey Ferenc* hasonlóan érvel, amikor a jogos védelmet mintegy fő szabály alóli kivételként értelmezi, amikor nem az állam, hanem az egyén akadályozza meg a jogsértést, és így a védekező voltaképpen „önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást; de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet

⁴ BECK (1986); GIDDENS (1995)

⁵ Lásd például a 2012. évi C. törvény (Btk.) indokolását: „A jogellenes cselekmények elhárítására az állami szervek jogosultak és kötelesek. Minden olyan esetben, amikor az állami szervek e kötelezettségüknek nem tesznek eleget, a megtámadott részére biztosítani kell a védekezés jogát. A jogos védelemmel a törvény ennek a védekezésnek a jogát biztosítja. A jogszerűen védekező ezért valójában nemcsak a saját, hanem a társadalom érdekében is cselekszik.”

⁶ DEGRÉ (1910) 493. o. Degré ugyanakkor nem fogadja el az idézett feuerbachi gondolatot, amelynek színterében hibája, „hogy jogi aprioristicumokon sarkallanak; eredetileg adva levő jogok és jogtételek tudományosan értéktelen fictiójával magyarázzák a jogintézmény empirikusan adott létezését. [...] Ezért kell a kérdéses elméletet a jogbölcseleti módszer mai állása mellett teljesen elavultnak, és pusztán kulturtörténeti tünetként értékelni.” DEGRÉ (1910) 494–495. o.

⁷ VON FEUERBACH (1801) § 36

⁸ Vö. Btk. 23. §

⁹ EDVI ILLÉS (1894) 289. o.

¹⁰ Ugyanott Edvi Illés arra is felhívja a figyelmet, hogy a magyar nyelv mennyivel kifejezőbb, mint a fenti különbségtételt vissza nem tükröző „Gewalt gegen Gewalt” német formula. Vö. „Vim vi repellere licet”, Cassius-Ulpian, Digest 43.16.1.27.

mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket”¹¹. *Angyal Pál* azt is megindokolja, hogy a felvilágosodás e fő szabálya alóli kivétel magát a fő szabályt erősíti, hiszen ha a megtámadott nem védekezhetne, „ez azt jelentené, hogy az erőszakkal párosult jogtalanság hatalmasabb, mint a jog, ami a jogállam eszméjével homlokegyenest ellenkezik”¹².

Belovics Ervin szavaival: „ma már egyértelműen uralkodónak tekinthető az a fel fogás, amely szerint e büntetendőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az alapja az, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Amennyiben ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni, a megtámadott számára biztosítani kell a védekezés jogát. Lényegében tehát a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.”¹³

III.1.2. A BŰNÜLDÖZÉS KUDARCA

A jogos védelem hallatán sokak szeme előtt az életéért küzdő áldozat esete lebeg, azonban nem ez a sértetté válás tipikus útja. A személy elleni bűncselekmények az összbűnözés 4-5 százalékát teszik ki, míg a bűncselekmények több mint kétharmada vagyron ellen irányul. Ez még akkor is igaz, ha az emberölések természetesen jobban megingatják a lakosság biztonságérzetét, amit fokoz e cselekmények nagy média-nyilvánossága.

Ha figyelembe vesszük a felderítési, illetve nyomozás-eredményességi mutatót, még inkább láthatóvá válik, hogy a betöréses lopásoknál mutatkozik meg a bűnüldözés igazi kudarca.¹⁴ Általános trend a nyomozás-eredményességi mutató folyamatos csökkenése, ám a betöréses lopásoknál már eleve alacsony volt a felderített bűncselekmények száma. Az ezredfordulón a rendőri eljárásban befejezett összes büntetőügy nyomozás-eredményessége még 46 százalék volt, míg 2012-ben 37 százalék; a betöréses lopásoknál pedig ugyanezen idő alatt 23 százalékról indult és 14 százalékra csökkent.¹⁵ Másképpen fogalmazva, a statisztikák szerint minden hetedik bejelentett betörés elkövetőjét sikerül csak kézre keríteni.

¹¹ FINKEY (1909) 174–175. o.

¹² ANGYAL (1909) 429. o.

¹³ BELOVICS (2009) 77. o.; BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2012) 244. o.

¹⁴ Az ismeretlen tetteses felderítési mutatót a rendőrség hatékonysági mutatóként használta 2008-ig. Ekkor megszűnt, részben a visszaélések miatt, részben azért, mert az ügyészség nem tartotta releváns kriminálstatisztikai adatnak. A felderítési mutató megjelenítette az ismeretlen tettes ellen indított eljárásokban azokat a bűncselekményeket, amelyekben a rendőrség a tettest felderítette. Az ezzel kapcsolatos adatrögzítés első pontja ennek megfelelően annak rögzítése volt, hogy a terhelt ismert vagy ismeretlen, azzal, hogy a Robotzsaru bizonyos esetekben automatikusan ismertre állította a bejelölést. A számítás módja: ismeretlen volt, de felderítették / összes ismeretlen elkövető ellen indított eljárás.

¹⁵ <http://www.parlament.hu/irom39/12197/12197-0001.pdf>

III.1.3. KORÁBBI JOGGYAKORLAT KONTRA TÁRSADALMI IGÉNY

Míg a személy elleni bűncselekményeknél, legalábbis önvédelem esetén, a védekező elvileg személyesen tudja elhárítani a támadást, a vagyoni elleni cselekményeknél ez nincs így, hiszen a tulajdonos jelentős időt tölt távol a vagyontárgyaitól, így lakásától, földjétől, terményétől, amikor személyes védekezésre szüregszerűen képtelen. A vagyoni védelem ezért jellemzően passzív fizikai védelmi rendszerrel vagy valamilyen automatizmus alapján működő, jellemzően behatolásra aktiválódó védelmi berendezés segítségével történik.

2009-et megelőzően azonban az állam impotenciáját védelmi berendezéssel kompenzálni igyekvők törekvéseit nem fogadta el a joggyakorlat jogos védelemként. A 90-es évek derekán a Legfelsőbb Bíróság is úgy vélte, hogy a védelmi eszköz üzemeltetője nincs jogos védelmi helyzetben, mivel a védekező tevékenység nem egy már megindított jogtalan támadás leküzdésére, vagy egy közvetlenül fenyegető jogellenes támadás megelőzésére irányul.¹⁶ „Az általános fenyegetettség érzés, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye” a joggyakorlat szerint nem alapozhatta meg a jogos védelmi helyzetet.¹⁷

Ezen felül a védelmi berendezés nem képes a védekezés szükségességét vagy a szükségesség mértékét felmérni, sőt még azt sem, hogy a behatoló jogtalan támadó-e egyáltalán. A védekező berendezés alkalmazása kizárólag akkor biztosította a jogos védelem körébe eső büntetlenséget, ha az nem veszélyeztette mások életét, testi épségét vagy egészségét.¹⁸

A szakirodalomban leggyakrabban felidézett védekező módszer, az áram alá helyezett kerítés vonatkozásában a Legfelsőbb Bíróság azt is kimondta, hogy a több emberen elkövetett emberölés büntetnének kísérletét eshetőlegesen szándékkal valósítja meg, aki ilyet telepít.¹⁹

A joggyakorlatot több jeles jogtudós és gyakorlati szakember is kritizálta, mondván, a védekezés egy idősebb emberiséggel, és nem elvárható, hogy az újabb technikai vívmányokat a potenciális sértettek ne állíthassák tulajdonuk védelmének szolgálatába²⁰, sőt a védelmi berendezések általi védekezés jogszerűségét el nem ismerő ítélkezési gyakorlat a törvényi rendelkezésekkel is ellentétes²¹, egyenesen ahhoz járul hozzá, hogy a „jogküzdelem jogellenes küzdelemmá váljék” azáltal, hogy „a bűnös nyert oltalmat, a megtámadott lett védtelen”²². Székely János szerint ezért a jogos védelem gyakorolható óvó-védő berendezés segítségével is, a kockázatot pedig „nem a jogot védelmezőnek, hanem az agresszornak kell viselnie”²³. Belovics Ervin ehhez hozzáte-

¹⁶ BH 1995. 685.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ BH 2000. 97.

²⁰ SZÉKELY (1994) 164. o.

²¹ BELOVICS (2009) 207. o.

²² Ujvári Ákos utal Rudolf von Jhering: Küzdelem a jogért c. munkájára. Lásd UJVÁRI (2009) 168. o.

²³ Mivel „kerítésen keresztül nem érkezik jószándékú ember, [aki] ilyen behatolás során összevagdálja vagy felnyársalja magát, akit a kutya összeharapdál, az a saját bűncselekményével járó kockázatot maga kell, hogy viselje”. SZÉKELY (1994) 164. o.

szi, hogy a berendezés telepítésekor ugyan még nincs támadás vagy annak veszélye, ám a védelmi berendezés beüzemelése nem tekinthető jogellenesnek, ha biztosított, hogy csupán a jogtalan támadóval szemben fejtsse ki hatását a támadás megindulásakor.²⁴

III.2. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS BEMUTATÁSA

Elvileg a berendezéssel történő védekezés kérdése kezelhető lett volna a jogos védelem szabályozásán belül, még ha nem is lett volna könnyű a gyakorlatban a jogos védelem általános szabályait a védelmi eszközök telepítésére és működtetésére vonatkoztatni.²⁵ Ehelyett azonban a jogalkotó látványosabb módon állt ki az áldozatok mellett. 2009-ben a magyar törvényhozó az áldozatorientált kriminálpolitika törekvéseit érvényre juttatva²⁶, a sértettek fokozottabb büntetőjogi védelmét szolgáló rendelkezések között²⁷ a vagyonvédelmi védőeszköz vagy védekező berendezés üzemeltetőjének büntetőjogi felelősségét mérsékelendő, bevezetett egy új jogintézményt, a megelőző jogos védelmet.²⁸

A megelőző jogos védelemről szóló rendelkezés felhívása három feltétel együttes fennállása esetén lehetséges: 1) ha az alkalmazott eszköz nem alkalmas az élet kioltására; 2) ha a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy a berendezés ne okozzon sérelmet; és 3) ha a védekezésből származó sérelem a jogtalan támadót éri.

A Btk. módosításokkal ugyan, de átvette a régi Btk. szerinti jogintézményt. A változtatások pontosabbá teszik, jelentős eltérés azonban nincs a két normaszöveg között. Az új Btk. megszövegezése annyiban különbözik a régitől, hogy nem a megtámadott büntetethez, hanem a cselekmény büntetendőségéhez zárja ki. Két további változtatás a megelőző jogos védelem hatályát kiterjeszteni látszik: egyrészt a védelmi eszköznek nem kell „szükségesnek” lennie a jogtalan támadás megelőzése érdekében, elég, ha a védekező megelőző céllal telepíti azt. Másrészt a védelmi eszköz által okozott esetleges sérelem elkerülése érdekében a védekezőnek nem azt kell megtennie, ami tőle az adott helyzetben elvárható, hanem ami általában az adott helyzetben elvárható.

²⁴ BELOVICS (2009) 127–128. o.

²⁵ Egy ilyen kísérletre lásd UJVÁRI (2002). Mészáros Ádám tizenöt európai ország büntetőkódexét áttekintve arra jutott, hogy a klasszikus jogos védelem szabályai nem terjednek ki a berendezés útján történő védekezésre. Lásd MÉSZÁROS (2011).

²⁶ A 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a illesztette be az 1978. évi IV. törvénybe (régii Btk.) a 29/A. §-t. A törvényt az Országgyűlés a 2009. június 29-i ülésnapján fogadta el. A megelőző jogos védelem 2009. augusztus 9-től hatályos.

²⁷ T/9554. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 2009. április, 29., 34–35. o.

²⁸ 1978. évi IV. törvény (régii Btk.) 29/A. §

1978. évi Btk. 29/A. §

Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható volt.

Btk. 21. §

Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

A jogalkotó néhány, a joggyakorlat által észlelt problémát megoldott az új szabályozással. Így például elismerte, hogy egy a jogtalan támadás megelőzése céljából telepített eszköz nem képes felismerni, hogy az ingatlanra történő behatolásnak mi a célja, azaz a támadás mire irányul: így például magánlaksértésre, lopásra vagy emberölésre, ezért nem tudja felmérni a védekezés szükségességét és annak mértékét sem. Ezért – szemben a jogos védelem általános szabályaival – halál okozásán kívül bármilyen sérelem okozása megengedett; mértékbeli túllépés nem fordulhat elő akkor sem, ha a klasszikus jogos védelem esetén az volna. Egyszerre azonban számos problémát teremtett a törvényhozó az új szabályozással.

III.2.1. ELSŐ FELTÉTEL: AZ ÉLET KIOLTÁSÁRA NEM LEHET ALKALMAS A VÉDELMI ESZKÖZ

Az első feltétel, hogy a védelmi eszköz ne legyen alkalmas az élet kioltására. A jogos védelem általános szabályaihoz képest ezzel a feltétellel a jogalkotó egyszerre tágította és szűkítette is a védekezés megengedhetőségét. Tágította a jogos védelem alkalmazási lehetőségét, hiszen a tényállás szövegéből arra következtethetünk, hogy a halál okozása a jogos védelmi berendezés alkalmazásának egyetlen korlátja, azaz a szükségesség, a szükséges mérték, az arány- vagy időbeli túllépés fel sem merül. A jogalkotó azonban egyszerre szűkítette is a jogos védelem lehetőségét a szabályozással, hiszen a halál okozásáért akkor is felel a védekező, ha a támadó szándéka emberölésre, vagy a nemi élet szabadsága ellen irányuló támadásra terjedt ki.²⁹ Persze amennyiben valaki a saját vagy mások életét védi, nagy valószínűséggel a védőberendezés közelében tartózkodik, márpedig, ahogy a Kúria Büntető Jogegységi Tanácsa a 4/2013. BJE jogegységi határozatában fogalmaz, ha jelen van a berendezés telepítője, akkor az elhárító cselekményt a klasszikus jogos védelem szabályrendszere szerint kell megítélni, és így nincs is szüksége arra, hogy megelőző jogos védelemre hivatkozzon.³⁰

²⁹ Belovics Ervin szerint indokolatlan a jogos védelem általános szabályaitól történő, a védekező terhére történő eltérés ilyen esetekben. BELOVICS (2009) 129. o.

³⁰ „[H]a a »telepített« védelmi eszköz – a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve – akkor lép működésbe, amikor a védelmi eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a 21. §, hanem a 22. § (1) vagy (2) bekezdése szerint indokolt megítélni.” 4/2013. BJE jogegységi határozat, 3. pont.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy mi történik akkor, ha a védekező az eszközt annak tudatában telepítette, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és ez általában igaz is, de a támadó mégis meghal, például mert esőben mezítláb belegabalyodik a gyengeárammal töltött drótkerítésbe, vagy a csapdába esve éhen hal vagy elvérzik. Ha a támadó meghal, a védelmi eszköz egyértelműen alkalmas volt a konkrét esetben az élet kioltására, márpedig „ha a testi épség sérelménél súlyosabb (élet kioltásával járó) következménnyel jár, úgy a védekező emberölés miatt lesz felelősségre vonható, s őt a 21. § szerinti jogos védelem nem fogja megilletni”³¹. Ugyanígy kérdéses annak az esetnek az elbírálása, amikor az adott körülmények között vagy feltételek mellett nem volt ugyan alkalmas a berendezés az élet kioltására mint szándékolt eredmény létrehozására, de más körülmények között alkalmas lehetett volna.³²

További kérdés, hogy mely eszköz alkalmas az emberi élet kioltására. A miniszteri indoklás e vonatkozásban a megelőző jogos védelem bevezetésekor hatályos Btk. „felfegyverkezve” történő elkövetés fogalmára utal vissza, amelynek értelmében „felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál”³³. Ez a kitétel azonban jelentősen nem szűkíti a paragrafus alkalmazási körét: noha a törvényi indoklás csak a szűrő, vágó fegyvert, lőfegyver automatikus működésbe hozatalát, illetve a nagy erősségű, magas feszültségű áram alkalmazását említi, az 1978. évi IV. törvény kommentárja szerint „az élet kioltására alkalmas lehet [...] a rendeltetészerűen más célt szolgáló csákány, fejsze, konyhakés”, továbbá a joggyakorlat szerint a balta³⁴ is idetartozik, sőt a bírói gyakorlat élet kioltására alkalmasnak tekintette ezen felül az asztallábat³⁵, a farudat³⁶, az alumíniumcsövet³⁷ és a gumibotot³⁸ is.³⁹ Ahogy *Mészáros Ádám* fogalmaz, mindez „kiegészítendő azzal, hogy »megfelelő« használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas”⁴⁰.

Végül a legégetőbb kérdés, hogy milyen berendezést tud telepíteni a védekező, amely nem alkalmas élet kioltására, és hatékony is. Ezt a következőkben tárgyaljuk, itt elég annyit előrebocsátani, hogy a jogintézmény – részben azért, mert nem engedi az élet kioltására alkalmas eszköz telepítését – gyakorlatilag semmilyen új eszközt nem ad a potenciális áldozatok kezébe, ami hatékony védekezésre alkalmas.

³¹ 4/2013. BJE jogegységi határozat, 3. pont.

³² Ezt a dilemmát Costopoulos Orestis az „egyáltalán” szó betoldásával oldaná fel. COSTOPOULOS (2009) 18. o.

³³ 1978. évi IV. törvény, 137. § 4. pont *b*) alpontja

³⁴ 26/2007. BK vélemény

³⁵ BH 1995. 385.

³⁶ BH 2003. 350.

³⁷ BH 2002. 212.

³⁸ 26/2007. BK vélemény

³⁹ A korábbi Btk.-hoz, az 1961. évi V. törvényhez kapcsolódó esetjog a kaszát és a vasvillát is nevesítette, mint a felfegyverkezve elkövetés módját (BH 1976. 44.; BH 1976. 526.).

⁴⁰ MÉSZÁROS (2011)

III.2.2. MÁSODIK FELTÉTEL: ELVÁRHATÓSÁG

A második követelmény, hogy a védekezőnek mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az eszköz ne okozzon sérelmet.⁴¹

Ez a feltétel is eltérés a hagyományos jogos védelem szabályaitól, hiszen a támadás személyes elhárítása esetén nem terheli olyan kötelezettség a védekezőt, hogy előzetesen értesítse a támadót arról, miszerint védekezni fog, mégpedig oly módon, amivel esetleg sérelmet okoz.⁴² Ennek az a mögöttes indoka, hogy a jogalkotó elismerte: a védekező a berendezés telepítésekor nem képes előre megjósolni, illetve egy berendezés nem képes felmérni a támadó szándékát, és így a védekezés szükségességét vagy annak szükséges mértékét sem. A második feltétel tehát felfogható egy olyan eltérésnek az általános jogos védelmi szabályoktól, amelynek célja, hogy a jogos védelem általános szabályaitól történő másik eltérést: a szükségesség előreláthatóságának hiányát kompenzálja. A személyesen védekező ugyanis nem mentesül a felelősségre vonás alól túllépés esetén, ezért ügyelni fog rá, hogy ne lépje túl a jogtalan támadás elhárításának szükséges mértékét – hacsak nem annyira rémült vagy feldúlt, hogy erre képtelen legyen –, amely eseteket a jog szintén tekintetbe veszi. A védelmi berendezés üzemeltetője azonban a gyakorlatban – kihasználva, hogy az előreláthatóság hiánya miatt a jogalkotó a halál okozásán kívül mindent megengedett – bátran túllépheti a védekezés szükséges mértékét, akár bosszúból is. Az általános szabályok szerint a védekező ezzel átlépné a védekezés szükséges mértékét, ám a megelőző jogos védelem megengedi számára a tulajdonvédelem ilyen módját. *Finszter Géza* ezt éles kritikával illeti: „Ez nem lehet jogpolitikai cél, ugyanis akit védeni akarok, annak a magatartása is meg kell, hogy maradjon a jogkövetés követelményének sáncai között. Ellenkező esetben nem nagyobb közbiztonságot teremtek, hanem újabb veszélyforrást létesítek.”⁴³ Vélhetően tehát ezt az anomáliát kívánta kompenzálni a jogalkotó a második feltétellel. A figyelmeztető jelzés egyben fokozza annak az esélyét is, hogy a harmadik feltétel teljesüljön, azaz hogy nem jogtalan behatoló ne sérüljön.

A második követelmény a gyakorlatban több problémát is felvet. Egyrészt kérdéses, hogy mit is kell tennie a védekezőnek, hogy a telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet. A miniszteri indokolás szerint a berendezés üzemeltetőjének az a kötelessége, hogy figyelmeztessen a veszélyre, „teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen, vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával”⁴⁴. E követelmény súlyos felelősséget helyez a védekezőre, hiszen vélhetően nem lesz elég egy magyar nyelvű, írásos figyelmeztetést kifüggeszteni: gondoskodni kell arról, hogy a jelzést ne verje le a szél, ne lopják el, az ne mosódjon vagy halványuljon el; hogy minden irányból közelítve és sötétben is látható vagy hallható legyen; hogy ne csak szövege-

⁴¹ A 2009-es változat a „tőle az adott helyzetben elvárható” fordulatot, a 2012-es az „adott helyzetben elvárható” kifejezést alkalmazta.

⁴² Belovics Ervin ezt a feltételt súlyos kritikával illeti. BELOVICS (2009) 130. o.

⁴³ PÁRVY (2012)

⁴⁴ T/9554. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról, 2009. április, 29., 35. o.

sen, hanem – a kisgyerekek, analfabéták, idegen ajkúak érdekében – fény- és hangjelzéssel, piktogramokkal is figyelmeztessen az esetleges sérelem bekövetkeztére. Másrészt, a gyakorlatban a veszélyre való figyelmeztetés a védelmi berendezés hatékonyságát csökkenti és a bűnözők felkészültségét segíti, esetleg radikalizálódásukhoz vezet, hiszen lehetővé teszi, hogy számoljanak a védelmi eszközzel és felkészüljenek annak ártalmatlanná tételére.

III.2.3. HARMADIK FELTÉTEL: A VÉDEKEZÉSBŐL SZÁRMAZÓ SÉRELEM CSUPÁN JOGTALAN TÁMADÓT ÉRHEZ

A harmadik feltétel, hogy a védelmi berendezés a jogtalan támadónak okozzon sérelmet, rávilágít a megoldás alapproblémájára, amennyiben a védelmi berendezés üzemeltetésével hatványozott felelősséget vállal magára a védekező, hiszen minden olyan esetben, ahol nem jogtalan behatolót ér sérelem, felelősséggel tartozik. Még ha számos óvintézkedést megtett is a berendezés üzemeltetője, hogy statisztikailag csökkentse a végszükségben cselekvő, a jogszabály engedélye alapján, hivatali hatósági jog gyakorlása vagy kötelezettség teljesítése során az ingatlanra behatolók bántódásának esélyét, akkor is hatalmas a rá terhelt felelősség, amennyiben egyetlen jogkövető személy sérüléséért is büntetőjogi felelősséggel tartozik.

III.3. A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE

III.3.1. ALKOTMÁNYJOGI ÉS JOGELMÉLETI AGGÁLYOK

A jogalkotó visszaütal ugyan a megelőző jogos védelem szabályainál a jogos védelem szabályrendszerére⁴⁵, a két jogintézmény közötti eltérések számossága és mélysége felébreszti a gyanút, hogy az előbbi talán nem is az utóbbi egy alfaja, hanem a különbözőségek mennyisége egy minőségileg más jellegű jogintézménynek az indikátora. A hagyományos és a megelőző jogos védelem jogelméleti háttére közötti különbség megvilágítja az alapvető eltérések indokát.

III.3.2. A JOGOS VÉDELEM MINT A BŰNÜLDÖZÉS RENDSZERSZINTŰ KUDARCÁRA ADOTT GYÓGYÍR...

A megelőző jogos védelem elnevezése megtévesztő: nem is jogos védelemről, hanem sokkal inkább valamiféle megelőző védekezésről vagy intézkedésről van szó, ami azáltal „védi” a tulajdont, hogy a bűnöldöző szervek alacsony nyomozáseredményessége miatt nagy valószínűséggel elkerülhető és ezért preventív funkcióval korlátozottan rendelkező állami szankció kilátásba helyezésének esélyét növeli. Noha a törvényhely

⁴⁵ Uo.

védendő érték alatt a javak mellett a védekező „saját, illetve a mások személy[ét]” is említi, ezt véleményem szerint csak a jogszabály belső koherenciája érdekében kénytelen megtenni, ám a tényállás elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények megelőzését szolgálja. A miniszteri indokolás is árulkodó e tekintetben, amely védett jogi tárgyként egyedül a „tulajdonos szokásos tartózkodási helyétől távol lévő ingatlan” példájával él.

A minőségi különbség tehát jogelméleti szempontból az a jogos és a megelőző jogos védelem között, hogy míg a jogos védelemmel az állam elismeri, hogy nem tud minden egyes bűncselekményt megakadályozni, a megelőző jogos védelemmel azt ismeri el, hogy rendszerszinten alkalmatlan a bűncselekmények – elsősorban a betöréses lopások – megelőzésére és megtorlására. Amennyiben rendre állami megtorlás nélkül maradnak a vagyon elleni cselekmények, a további áldozattá válást elkerülendő, azaz a hatékony vagyonvédelem céljából kénytelen lesz a tulajdonos a passzív eszközknél (fal, kerítés, zár) lényegesen agresszívabb berendezéseket alkalmazni; olyanokat, amelyek nemcsak a dolgot védik, hanem amelyek az elkövető ellen aktiválódva az állami szankció elszenvedésének esélyét növelik (ilyenek a sziréna, a rendőrségre, járőrszolgálatához bekötött riasztó), vagy olyan hátrányt okoznak, amely a bűnöző költség-haszon elemzésekor kiváltja az állami szankció helyét (mérgezés, kutyaharapás, áramütés). Ez utóbbi eszközök azáltal védik a tulajdont, hogy voltaképpen az állami megtorlásból származó hátrány helyébe a tulajdonos által üzemeltetett védelmi megoldással okozott fájdalom lép; ezt kell – a védekező is azt kívánja, hogy ezt kelljen – mérlegelnie az elkövetőnek a bűncselekményből származó előnyökkel szemben.⁴⁶

Ám az egyénnek az állammal szemben nincs saját erőszakrendszere, és nem tud arányosan kényszer alkalmazni, továbbá nincs fokozatos szankciós eszköztára sem, amellyel arányosan állapíthatná meg a bűnözés „költségét”. Ezért voltaképp nem marad más, mint az állami szankció bekövetkezési esélyének növelése (passzív védekezés, vagy a passzív védekezést segítő automatizmus), vagy pedig az őszállapotra⁴⁷ jellemző testi fájdalommal, visszafordíthatatlan hátrány okozásával és a halállal való fenyegetés (aktív automatizmus). Ha ezt elfogadjuk, megértjük, hogy miért kellett kizárni az emberi élet kioltására alkalmas eszköz alkalmazását. Egyrészt alapvetően a vagyonvédelemnél ismeri be az állam a kudarcát, amivel nem állhat szemben élet kioltása. Másrészt, ha valóban meg is próbálná az állam átadni az erőszak-monopóliuma egy részét, olyan lehetőséget nem adhatna át, amire magának sincs felhatalmazása. Az is világossá válik, hogy – szemben a jogos védelem általános szabályaival – miért kell mindent megtenni, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy a telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet, ideértve azt is, hogy erre figyelmeztető jelzést kell kitenni. A társadalmiszerződés-elmélet keretén belül az az oka a figyelmeztetési kötelezettségnek, hogy voltaképpen egy alternatív erőszakrendszerbe téved a behatoló, és erre kell felhívni a figyelmét.

⁴⁶ A német jogirodalom még a klasszikus jogos védelemnek is generálpreventív funkciót tulajdonít. LÖFFLER (1901) 567. o.; BAUMGARTEN (1911); ROXIN (1981) 73. o. Belovics Ervin is osztja ezt a véleményt: „minél kockázatosabbá válnak az efféle gaztettek (és minél köztudottabban kockázatosak), annál kevesebben próbálkoznak majd meg velük”. BELOVICS (2009) 130. o. Belovics Ervin itt Székely János munkásságára is hivatkozik, lásd SZÉKELY (1983) 288. o.

⁴⁷ BECCARIA (1967) 51–52. o.

III.3.3. ...VAGY ANNAK ILLÚZIÓJA

Egy privát erőszakrendszer telepítését azonban nem engedheti meg az állam. Formális, ám jelentős érv, hogy ez Alaptörvény-ellenes volna, tekintettel a C) cikk (3) bekezdésére, amely szerint „Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult”⁴⁸. A tulajdonosok általi kényszer engedélyezésével az állam a magánbosszút szentesítené, amit a bőséges történelmi tapasztalatokra tekintettel a felvilágosodás óta kizár a büntetőpolitika és a büntetőjog.⁴⁹ Ennek megfelelően a jogalkotó kellően körülbástyázta a jogintézmény felhívásának lehetőségét, hogy az ne veszélyeztesse az állam kényszer-monopóliumát.

Nézzük lépésről lépésre a tulajdonos számára fenntartott védekezési lehetőségeket! A halál okozását maga a tényállás zárja ki. Marad tehát a visszafordíthatatlan hátrányt vagy jelentős fájdalmat okozó egyéb eszköz telepítése: a megelőző jogos védelem látszólag maradandó fogyatékoság okozására, például automatikusan működésbe lépő látáskárosító, fejmagasságban elhelyezett savat spriccelő berendezés vagy vakító lézer, illetve más önműködő kínzóeszköz alkalmazására is felhatalmaz. Azonban e kreatív védekezési lehetőségek nagy része azért megengedhetetlen, mert a magyar állam a pozitív védelmi kötelezettség doktrínáján keresztül a magyar Btk.-t is felülíró nemzetközi jog⁵⁰ alapján felelősséggel tarthat a kínzásnak minősülő sérelem okozásáért. A gyengeáram, farkasverem, medvecsapda jöhet tehát csak szóba, ám ezek alkalmazásakor túlságosan nagy a védekezőre telepített felelősség, hiszen felelni fog akkor is, ha a védekező eszközt annak tudatában telepítette, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és ez általában igaz is, de a támadó mégis meghal. A csekélyebb testi fájdalmat okozó védelmi berendezések (például enyhe áramütés) pedig vélhetően nem lesznek hatékonyak. A védekező berendezések eszköztárából így logikailag semmilyen lehetőség nem marad a bűnmegelőző funkciót az államtól átvállaló egyén számára. Összefoglalva tehát: míg az első feltétel a hatékony aktív automatizmusokat szűri ki, addig a második és harmadik úgy allokálja a felelősséget, hogy a védekezőn aránytalan lesz a teher.

⁴⁸ Az Alaptörvény V. cikke irreleváns, mivel az csak az intézett vagy közvetlenül fenyegető támadás elhárításáról szól; továbbá kizárólag a jogos önvédelmet érinti, míg a megelőző jogos védelem hatálya tágabb: a mások személye vagy tulajdona elleni támadással szembeni védelemre is kiterjed.

⁴⁹ FÖLDEVÁRI (2003) 134. o.

⁵⁰ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 7. cikk; A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény; Emberi Jogok Európai Egyezménye, 3. cikk; A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény; *A. kontra Egyesült Királyság*, ügyszám: 100/1997/884/1096, 1998. szeptember 23.; *Z. és mások kontra Egyesült Királyság*, ügyszám: 29392/95, 2001. május 10.; *Opuz kontra Törökország*, ügyszám: 33401/02, 2009. június 9.

III.3.4. A JOGÉRTELMEZÉSI, ALKOTMÁNYJOGI ÉS JOGELMÉLETI AGGÁLYOK EMPIRIKUS IGAZOLÁSA

A megengedett és egyszerre hatékony eszközök hiánya nehezen elképzelhető. Ez nem feltétlenül a kutató fantáziátlanságának tudható be, empirikus kutatásom eredménye szerint a védekezésre kényszerült tulajdonosoknak sem sikerült ilyen berendezéseket beüzemelniük, pedig rendkívül kreatív ötletekkel álltak elő.⁵¹ Az összes, 2009 és 2013 között megelőző jogos védelem címén, felmentéssel záruló aktát bekérve a megyei főügyészségektől és a Fővárosi Főügyészségtől, összesen két releváns akta érkezett, ám ott is tévesen alkalmazták a jogintézményt. Mindkét esetben valójában a jogos védelem klasszikus esetét tekintette megelőző jogos védelemnek az ügyészség.

Az ENYÜBS-adatbázis szerint 28 jogesetben kellett volna felmerülnie megelőző jogos védelemnek.⁵² Az aktákat áttekintve azonban kiderült, hogy valamennyi esetben félrekódolás történt: a) egyáltalán nem merült fel jogos védelem az ügyben (22 esetben csalás, zsarolás, garázdaság volt a vád); b) a jogos védelem hagyományos esetről volt szó, azaz arról, hogy egy megindított támadást vagy annak közvetlen veszélyét személyesen háritotta el a védekező (6 ügyben).

A tényállás *Tóth Mihály* professzor szavaival élve „fantomjogalkotási” termék⁵³: egyetlen tulajdonost sem mentett meg a büntetőjogi felelősségre vonás alól. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor számos esetben megtörtént a köznyelvi értelemben vett „védekező” büntetőjogi felelősségre vonása, mivel a félreértelmezett tulajdonvédelem emberélet kioltásával végződött.

III.4. ÖSSZEGZÉS ÉS DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A megelőző jogos védelem intézményén keresztül a jogalkotó csak látszólag felelt meg a társadalmi kívánalomnak, hogy a bűnüldözés kudarca esetén a védekezőnek átadja a bűnmegelőzés és a védekezés lehetőségét. A bűnüldözés tehetetlenségének kompenzálására szánt megoldást a jogalkotó kellően szűken szabta meg ahhoz, hogy azzal az erőszak alkalmazásának állami monopóliumát ne fenyegetse. Ezzel azonban a törvényhozó gyakorlatilag hatástalanná tette a problémára szánt gyógyírt: a látszattal ellentétben semmilyen új védelmi eszközt nem adott – mert nem is adhatott – a potenciális sértettek kezébe. Egy jogállamban a törvényhozó nem is tehet másképp, minden ezzel ellentétes megoldás a magánbosszú állami szentesítése volna, és szemben állna a humanizált büntetőjog alapléteivel.

A probléma az, hogy a magyar jogalkotó azt a *látszatot keltette*, hogy átadja a védekezés címén az állami erőszak magánúton történő alkalmazásának lehetőségét.

⁵¹ A tulajdonosok jellemzően az emberélet kioltásával végződő eszközöket tekintették kellően biztosnak és olcsónak. Ilyen például a fagyálló borba öntése, vagy a bicikli fékjének meglazítása. LARKNER (2013); HASZÁN (2013)

⁵² A fent említett két ügy, ahol tévesen hivatkozott az ügyészség és a bíróság megelőző jogos védelemre, az ENYÜBS-ben szereplő 28 aktán felül érkezett. Összesen tehát 30 ügyről tudunk, ezen belül 28 esetben tévesen kódolták, két esetben pedig rosszul alkalmazták a megelőző jogos védelmet.

⁵³ TÓTH (2013)

A populista jogalkotásból adódó félreértéseknek mindenki kárvallottja lesz. Elsősorban az elhunyt behatoló és családja. Másodsorban a magukra hagyott tulajdonosok járnak rosszul, akik elkeseredésükben megengedhetetlen tulajdonvédelmi eszközökhöz folyamodnak abban a hitben, hogy a megelőző jogos védelem jogintézménye alapján elkerülhetik a felelősségre vonást. Alapvetően jogtisztelő állampolgárnak nem jó érzés azzal a tudattal élnie, hogy más halálát okozta. Leginkább azonban az okoz majd frusztrációt, ha kiderül, hogy a megelőző jogos védelem nem hívható fel a konkrét ügyben. A tulajdonos, akit oly sokszor cserbenhagyott már az állam (azaz a bűnüldözés), tovább „viktimizálódik”, amikor rájön, hogy megint a vesztes oldalon áll: a felelősség alóli mentesülés helyett emberölésért felel. Végül a megelőző jogos védelemből származó félreértéseknek a társadalom is áldozatává válik, mégpedig két szempontból: egyrészt azért, hogy az előreláthatóság hiányának mint rendszerhibának a következményeit az ártatlanok viselik (akik ellen működésbe lép a védelmi berendezés), másrészt a megelőző jogos védelem felhívási lehetőségének félreértése nemcsak a védekező, hanem a társadalom frusztrációját is kiváltja, tovább szítva társadalmi feszültségeket; fokozva a kiszolgáltatottság érzését; a közbiztonság miatti elkeseredést; a kegyetlen büntetés iránti igényt; egyben csökkentve az alkotmányos büntetőjog, valamint a büntetőeljárás garanciáinak amúgy is igen csekély társadalmi elfogadottságát.

A felderítés hatékonyságának növelése kézenfekvő megoldás a megelőző jogos védelem mögötti problémára. Kétségtelenül olcsóbb, egyszerűbb, gyorsabb és látványosabb megoldás a Btk.-t kiegészíteni, mint a bűnüldözés hatékonyságának növelése érdekében érdemi lépéseket tenni, ám a választott megoldás jogdogmatikailag hibás. A jogintézmény nem működik, és ha megértjük a mögöttes jogelmeletet, rájövünk, hogy soha nem is működhet. Az elsődleges probléma nem is az, hogy a jogintézmény „használaton kívül” áll, hanem az, hogy megadja a hatékony védekezés látszatát, hogy nem egy áldozatvédelmi intézmény, hanem annak veszélyes delibábja, ami tragédiákhoz vezet.

A dolgozat kereteit túlfeszítő, messzebb mutató probléma, hogy politikai aktusként, legalábbis rövid távon, sikeres a jogintézmény, hiszen a cselekvés és a sértettekkel való szolidaritás látszatát kelti. Féltő, hogy a megelőző jogos védelem esetében, csakúgy mint általában, ha büntetőjog-dogmatikai szempontokról van szó, „a szakmai szempontok szinte lényegtelenekké, zavaró tényezővé, és így a politika játékszerévé válnak”⁵⁴. Kérdés, hogy mennyire lehet a politikán számon kérni, hogy ne használjon fel minden eszközt saját sikeressége érdekében, illetve hogy mennyi katasztrófának kell még bekövetkeznie, hogy ismét a szakmai szempontok mutathassanak irányt.

III.5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál (1909) *A magyar büntetőjog tankönyve*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909.
- BAUMGARTEN, Arthur (1911) *Notstand und Notwehr: Studie im Hinblick auf das künftige Strafrecht*. Mohr, Tübingen, 1911.

⁵⁴ NAGY (1999)

- BECCARIA, Cesare (1967) *Büntett és büntetés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- BECK, Ulrich (1986) *Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.
- BELOVICS Ervin (2009) *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.) (2012) *Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
- COSTOPULOS, Orestis (2009) „Jogos védelem az ún. »őrző-védő« berendezések körében” *Ügyészek Lapja*, 2009. évi Különszám, 15–18. o.
- DEGRÉ Lajos (1910) *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban*. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
- EDVI ILLÉS Károly (1894) *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. Révai testvérek Nyomdája, Budapest, 1894.
- FEUERBACH VON, Paul Johann Anselm (1801) *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden Peinlichen Rechts*. Heyer, Giessen, 1801.
- FINKEY Ferenc (1909) *A Magyar Büntetőjog tankönyve*. Grill, Budapest, 1909.
- FÖLDVÁRI József (2003) *Magyar Büntetőjog. Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- GIDDENS, Anthony (1995) *The consequences of modernity*. Polity Press, Cambridge, 1995.
- HASZÁN Zoltán (2013) „Ne ölj rozzant biciklivel tolvajokat!” *444.hu* (2013. 11. 16.) <http://444.hu/2013/11/16/ne-olj-rozzant-biciklivel-tolvajokat/>
- LAKNER Dávid (2013) „Fagyálló a borba, áram a kerítésbe – miért nem jogos védelem?” *VS.hu* (2013. 12. 04.) <http://vs.hu/fagyallo-borba-aram-keritesbe-miert-nem-jogos-vedelem-1204>
- LÖFFLER, Alexander (1901) „Unrecht und Notwehr“ *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 21/1901. 537–581. o.
- MÉSZÁROS Ádám (2011) „A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai” *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html>
- NAGY Ferenc (1999) „A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről” *Magyar Jog*, 1999/1. 5–15. o.
- ROXIN, Claus (1981) „Die »sozialethischen Einschränkungen« des Notwehrrechts – Versuch einer Bilanz” *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 93/1981. 68–104. o.
- SZÉKELY János (1983) *A jogos védelem*. Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983.
- SZÉKELY János (1994) „Egy betöltésre váró joghézag” *Magyar Jog*, 1994/3. 163–165. o.
- TÓTH Mihály (2012) „Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához” *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1. 24–30. o.
- TÓTH Mihály (2013) „A változó Btk. társadalomvédelmi dilemmái: A »fantom-jogalkotástól« a »precedens-jogalkotásig«” c. előadás. Elhangzott: 2013. november 27-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Büntető anyagi, Eljárási és Végrehajtási Jogi Tanszéke által szervezett, *A büntetőjog társadalom védelmi szerepe c.* konferencián.
- UVVÁRI Ákos (2002) „Adalékok a jogos védelem és a védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez” *Jogelméleti Szemle*, 2002/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari9.html>
- UVVÁRI Ákos (2009) *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum, Budapest, 2009.